

Apie gerovės valstybę

IŠ RAŠOMOS KNYGOS „ELITŲ ŠVIESA IR ŠEŠĖLIAI“

Akad. Algirdas Gaižutis

Tikrai naiviai galvotume, kad šiuolaikinė demokratinė visuomenė vientisa, be tam tikrų socialinės hierarchijos skirtumų, ir kad vergija – kastos – luomai – klasės jau giliai užarti istorijos arklo. Labiausiai priimtina *strato* arba *klasės* sąvoka, žinoma, apvalyta nuo marksistinio ir neomarksistinio turinio kaip klasių neišvengiamos kovos, socialistinės lygybės ir komunizmo rojaus. Taigi demokratinėje valstybėje egzistuoja aukščiausias stratas, kurį dabar sudaro galios ir įtakos elitai, valstybės biurokratija, partijų vadovai, pramonės, verslo ir prekybos magnatai, bankininkai ir finansininkai, ir kiti asmenys. Vidurinioji klasė ne mažiau svarbi demokratijos plėtotei ir gerovės valstybės steigčiai negu aukštesnioji. Ją sudaro įvairių sričių kvalifikuoti žmonės – mokytojai, teisininkai, gydytojai, menininkai, technikai, informatikai, žurnalistai, dvasininkai, ekonomistai, administratoriai, ekspertai ir kiti. Dauguma jų baigę universitetus, turi diplomus, pasižymėjimo laipsnius ir vardus, turtingus gyvenimo aprašymus, bet kuklius indėlius bankuose ir net nežino, kaip gyvuoja tie Šveicarijos bankai. Be gerų tų „baltųjų apykaklių“ specialistų ir vadovų neįmanoma įsivaizduoti tikros tvarkos ir pažangos žingsnių materialinėje ir dvasinėje sferose. Tokių iškilių profesijų žmonės, lyginant su fizinio darbo atstovais ir šių nemenkinant, privalo nuolat kelti savo kvalifikaciją, neužkonservuoti pirminio patyrimo ir būti inovatyviais, mėgstančiais permainas, bet ne dėl pačių permainų, o dėl visuotino gėrio.

APIE
GEROVĖS
VALSTYBĘ

Valstybėje visiems reikia rodyti sutelktą dėmesį, kas jis bebūtų – magnatas, netelpantis kėdėje ir hamake, ar varguolis, palinkęs prie šiukšliadėžių. Dirbančiųjų fizinį darbą žmonių gyvenimo standartai nepalyginamai žemesni negu vidurinėsios klasės. Nors būna ir išimčių, darbininkai, turintys gerą kvalifikaciją, gauna didesnius atlygius negu mūsų Lietuvoje mokytojai, gydytojai, universitetų dėstytojai. Šiame žemesniame tarpsnyje atsiranda žmonės dėl nepalankiai jiems susiklosčiusių objektyvių ir subjektyvių sąlygų: įsidarbinantys ir prarandantys darbą, benamiai ar neturintys nuolatinės gyvenimo vietos, priklausantys mažiau privilegijuotoms etninėms grupėms. Iš čia mobilumas į tas erdvesnes aukštumas neuždarytas, galimas, bet atveriamas tik didelėmis individo pastangomis, sąmonėjimu ir valia.

Daugeliui filosofų, ekonomistų, sociologų atrodo, kad vadinamoji vidurinioji klasė yra svarbiausias visuomenės pažangos variklis, varomoji jėga. Ir dėl jos brandos ir galimybių išauga nacionalinis produktas ir mažėja socialinė atskirtis, skurdas. Tokia nuomonė grindžiama faktais, skaičiais, procentais. Aš manau, kad jie neklysta, ir geri laimėjimai atsiranda ne vien dėl jų, bet ir dėl šitų lygių tarpusavio santykių ir sąveikos. Kiekvieno individo veiksmas vyksta horizontalių ir vertikalinių santykių tinklainėje, ir jų vertinimas taip pat. Neturėtume piktnaudžiauti socialdarvinistiniais išvedžiojimais neva skurdas atsiranda iš individų nevisavertiškumo ir patologijos. Aštri skurdo problema nėra „nevykėlių“ problema, žmogaus kaltės pasekmė ar gebėjimų stygius. Niekas savo noru nuo mažumės nesiruošia tapti elgeta, vagimi, valkata, narkomanu ir papildyti didmiesčių, miestų-sprutų „getų varguomenę“, gyvąsias atstumtųjų salas ir saleles, paliktas be ateities. Tie miestai-sprutai turi didelius skaičius multimilijonierių ir didžiausius skaičius bedarbių, remtinų šeimų ir pasiligojusių invalidų. Nuolatinis nedarbas ar tik pripuolamas, mažos pajamos sukelia įtampą šeimose ir šeimų griūtis, daugėja nusikalstamumas, paauglių polinkis ir net pomėgis nusikalsti ir išlikti nenubaustiems. Nuskriaustų žmonių, vargingųjų, gyvenančių skurdo sąlygomis arealas turi ekonominius, politinius, socialinius ir, akivaizdu, kultūrinius matmenis.

Tad kaip visa tai suderinama su gerovės valstybės *Welfare State* idėja ir kaip ta idėja atsirado. Gal ji sugalvota tik gudragalvių politikų, sėdinčių minėtos hierarchijos viršūnėje? Gerovės valstybės idėją „išrado“ tie patys anglai, Pramoninės revoliucijos ir liberalizmo autoriai, laisvos rinkos įkvėpėjai. Ši idėja iškilo neatsitiktinai. Jos atskiri požymiai aptinkami XIX a., pereinant iš agrarinės į industrinę visuomenę, užsimojus labiau rūpintis skurstančiais, pagalba ligoniams ir neįgaliesiems, plėtojant valstybinį švietimą ir kartu diegiant solidarumo jausmą, savivertės supratimą. O ta bręstanti idėja buvo išviešinta 1942 m. Beveridge'o (vietovės pavadinimas) vadinamoje ataskaitoje (*The Beveridge Report*), kurioje kalbama apie didžiausias blogybes – skurdą, ligas, išsilavinimo stoką, nešvarą, dykaduoniavimą ir kitas, ir kaip jas naikinti, užkardyti. Buvo susirūpinta ypač leiboristų pasiūlytais įstatymais, saugančiais žmogų, netekus užmokesčio dėl nedarbo, esant prastos sveikatos, pašalpomis, sulaukus senyvo amžiaus ar kaip nors pagerinti vargas būsto sąlygas. Anglijos gerovės valstybės projektas kuriamas remiantis trimis pagrindinėmis prielaidomis. Pirma, gerovės valstybėje darbas prilyginamas apmokamam darbui ir remiamasi įsitikinimu, kad visuotinis užimtumas įmanomas. Darbas žmogaus gyvenimo pagrindas, o parama būtina praradusiems darbą, tapusiems neįgaliais ar (dar patriarchalinio požiūrio liekana) šeimoms, likusioms be vyro maitintojo. Antra, visapusiškai skatinti ir palaikyti nacionalinį *solidarumą*, kuomet labiau įtraukiant gyventojus į bendrą paslaugų sistemą. Socialinė parama privalo sustiprinti valstybės ir piliečių ryšius. Trečia, gerovės valstybei reikia gebėti gerai suvaldyti įvairias rizikas. Gerovės valstybės nuostatos palengva išryškėjo ir tapo koreguojamos,

APIE
GEROVĖS
VALSTYBĘ

tikslinamos. Šią idėją vėliau pasigavo ir Jungtinių Amerikos Valstijų vadovai ir administratoriai, politikai, ir prie jos nemažai „plušėjo“. Pasirodo, finansinės išlaidos gerovės valstybėje nuolat didėja, atsiranda gausi biurokratija socialinei paramai tvarkyti. Gyventojams sensant daugėja įvairių paslaugų, mažėja jaunų darbingo amžiaus žmonių, plečiasi priklausomybė nuo socialinės paramos išmokų, priklausomybė materialinė ir psichologinė. Ir kas dar kelia tikrą rūpestį – jauni žmonės, tampantys pasyviais socialinės sistemos ingredientais. Jie greit įpranta žvelgti į savo valstybę kaip į savotišką auklę, privalančią jais visais rūpintis, popinti kiekvieną individą ir dargi tą, kuris nerodo asmeninės iniciatyvos būti aktyvesnis ir savarankiškesnis konkurencijoje ir rinkoje, ir pats sau padėti.

Britanijos, ekonomiškai stiprios ir vienos pirmaujančių pasaulyje, pavyzdys, gerovės valstybės steigtis parodė daug patirtų netikėtų sunkumų. Teko sumažinti išlaidas socialinei paramai, kurios darėsi per didelė našta valstybei. Teko *gerovės sąvoką* labiau susieti su privačiu sektoriumi, individų, grupių savanoriavimu įvairiose organizacijose, vietos bendruomenėse ir kitomis iniciatyvomis. Paslaugos, kurias anksčiau teikė valstybė specialiai subsidijuodama, buvo privatizuotos arba imta griežtai jas tikrinti, kontroliuoti, kiek remtini pretendentai. Čia pirmuoju smuiku ypač grojo konservatoriai. Jie skatino socialinės paramos privatizavimą, institucinės priežiūros mažinimą – ar tai būtų sveikatos, ar švietimo įstaigos, paveikios ir išbandomos konkurencingumo. Gerovės valstybės kūrimo realijos sukėlė daug diskusijų tarp kairiųjų ir dešiniųjų politikų, atsirado centro kairieji, „trečiojo kelio“ politikai. Jų žiūroje vyriausybė privalo būti aktyvi, susijusi ne vien su biurokratine hierarchija ir nacionaline strategija. Jai svarbu visokeriopai stiprinti pilietinę visuomenę, nes joje patys žmonės rodytų ir daugiau iniciatyvos, ir nuveiksą gerų darbų visuomenės labui. Reikia derinti valstybinį reguliavimą ir dereguliavimą, neatsisakyti valstybinio reguliavimo, bet jį vykdyti labai apdairiai. Tad ir mažinant socialinę atskirtį visuomenėje, paramos formos darytųsi efektyvios, o ne proginės, atsitiktinės, atsiradusios iš partinės kovos pažadų. Vyriausybėms privalu labiau gilintis į tarpnacionalinių susivienijimų, institucijų veiklą ir naudoti jų galimybes. Ir nestokoti žinojimo, kad laisva rinka turi pažeidžiamų pusių arba trūkumų. Ji nėra panacėja nuo visokių konfliktų ir prieštaravimų, ir jų savaime neišsprendžia, nepanaikina.

Globalizacijos iššūkiai daro valstybes vis labiau ir labiau priklausomas nuo kapitalo – ne tik nuo nacionalinio, bet ir nuo užsienio bei tarptautinio. Tasai vadinamasis laisvas kapitalo judėjimas išties yra laisvas, tik atsižvelgiant į šalies draudimo ir finansų politikos rodiklius. Šalių skolininkų vyriausybės, nepriklausomai nuo jų partiškumo, turi disponuoti finansais taip, kad gebėtų įtikinti finansų rinkos administratorius nepadidinsiant infliacijos. Bet kokiu atveju skolinimasis kontroliuojamas ir vyriausybėms privalu griežtai laikytis sutarčių bei ieškoti būdų, kaip neįklimpti į skolas ir nepalikti savo rinkėjų, kaip patys rinkėjai sako, „bekelniais ir vienmarškiniais“. Kapitalo transnacionalizacija neišvengiama. Ji pasitarnauja ekonomikos augimui ir galimybei didinti investicijas užsienyje, tačiau kartu ji nepadidina užimtumo darbu savo šalies gyventojams. Vyriausybėms svarbiausia akylai ir atsakingai derinti makroekonomiką ir mikroekonomiką. Taip naikinant barjerus tarptautinei prekybai, siekiant gerinti konkurencingumą savo nacionalinėms korporacijoms pasaulinėje rinkoje, mažinant joms mokesčius ir imantis kitų protingų veiksmų. Taigi gerovės valstybė neišvaiduojama be jos aktyvios veiklos tarptautiniu mastu, pasvertos veiklos tarptautinės laisvos rinkos ekonomikos sferoje. Ir blaivaus mąstymo, nepasiduodant įvairioms protekcionistinėms idėjomis, kad vėliau netektų „susiveržti diržų“ dėl atsiradusių vietinių krizių, gero valdymo stokos ir padarytų klaidų.

Apskritai gerovės valstybė, *Welfare State* nėra kažkoks šviečiantis idealas, o realybė su 3

APIE
GEROVĖS
VALSTYBĘ

nemažais sunkumais. Jie atsiranda kylant ir įvairėjant šiuolaikinės visuomenės poreikiams ir siekiant optimalaus perskirstymo bei aiškių prioritetų. Valstybinių ir visuomeninių institucijų suderintų veiksmų vykdant turiningą socialinę politiką. Būtent čia ir patikrinami galios ir įtakos elitai, kiek jie brandūs, įtakingi ir atsakingi, o ne apsiskelbę esantys gerovės valstybės gimdytojai ir kūrėjai. Ir kaip tos naujo elitizmo formos dera su gerovės valstybės praktika. Juk kalbos apie šiuo metu egzistuojančias turtingas ir mažiau turtingas bei vargingas šalis neišgalvotos. Tad mums, lietuviams, svarbu gausinti, plėtoti tarptautinius ryšius ir santykius įvairiose gyvenimo srityse ir pasviečiuose. Diskreditavimas liberalių valstybių ir socialinių reformų tam tikrai nepasitarnauja. Mes ilgai ėjome į laisvos rinkos ekonomiką ir ilgai negirdėjome alasingų diskusijų apie gerovės valstybę. Po socializmo neturėjome jai reikiamo finansinio kapitalo ir kitokio žmonių verslumo. Už viską svarbiau atrodė aprūpinti save ir šeimą, gaunant menkus atlyginimus valstybinėse institucijose. Sovietinė administracinė-komandinė „tvarka“ staiga nesubyrėjo. Daugeliui, patyrusiems socializmo prievartą ir žiaurumus, atrodė valstybė niekuomet nebūna gera žmogui. Bet ir dabar, matydami valdininkų korumpuotumą, teisėjų papirkinėjimą ir gudragalvių „gebėjimą“ pasinaudoti valstybės ištekliais ir Europos Sąjungos lėšomis savo naudai, ne vienas ironizuoja gerovės valstybės siekį. Samprotavimų pasitaiko visokių – pasvertų ir populistinių – svarbu, kad žmonėse būdrautų pilietinė sąmonė, pilietinis veikimas ir jų neužvaldytų vartotojiškumo laisvės hidra.

Veikimo laisvė ir jos supratimas gerovės valstybėje anaipatol ne voliuntaristinis. Ji vienoje gamybos sferoje ir kitokia vartojimo sferoje. Siekiant didinti gamybos našumą ir žmonių išteklių valdymą, dabar laisvė labiausiai reiškiasi vartojimo sferoje. Ji kaip gyvantis atrodo tarsi būtų pasislinkusi ir įsitvirtinusi joje ir tarnaujanti efektyviai rinkai sandermeje su kasdienybę apraizgančia reklama. Tikras pilietis pirmiausia tas, kuris daugiausia vartoja, naudoja, virškina, nuolat žvilgčiodamas į reklamą kalbančią ramiai ir rėksmingai pamokančiai. Ta vartojimo laisvė smarkiai skiriasi nuo ankstesnių laikų vartojimo galimybių. Iškyla savotiška dilema – ar žmogus privalo vartoti, kad gyventų, ar jis gyvena tam, kad vartotų. Vartotojiškumas, vartojimo laisvė reiškiasi įvairiomis formomis ir pavidalais, padeda suderinti veiksmus ir elgseną, daro įtaką visuomenės tvarkai ir kaitai. Iš tiesų vartojimas vidurybiškai prieštaringas. Jis suvienodina individus ir paryškina jų išskirtinumą kaip individų konkurencingų, imituojamų. Rinkai esant perpildytai visokiausių daiktų gausybės, skirtų buičiai ir prašmatniam gyvenimui, ištaigai ir malonumams, reikia ir visokiausių vartotojų. Daiktai-prekės, sukurti pirmųjų rankų, garsių dizainerių ir mados kūrėjų, nukopijuoti, tiražuojami neįsivaizduojamais skaičiais, turi bet kur laiku pasiekti vartotoją. Vartotojui nepriimtini per ilgi daiktų laukimai, jis greitų sprendimų žmogus, besivejantis juos be atvangos. Rinka privalo būti visuomet uždėjusi savo kietą ranką ant vartotojų pulso, justi jų poreikių ir interesų įvairovę. Ji tuos poreikius ir interesus ne tik tenkina, bet ir formuoja, pasitelkusi reklamą, *mass media*, internetą, eksploatuodama įvairius ženklus ir simbolius. Ji vilioja jau mažvaikius ir paauglius žaisti vienus, o ne kitus žaidimus, ir sukūrė tokių žaidimų industriją, kokios nebuvo pasaulio istorijoje. Tačiau vartojimas vartojimui nelygu ir tik didelėmis, kryptingomis švietimo, žmogaus sutelkto ir kryptingo ugdymo bei auklėjimo pastangomis galime apsaugoti individą nuo perdėto sumaterialėjimo, gajos vartotojiškos psichologijos, keičiančios bendražmogiškus santykius.

Dabar esame susirūpinę gerovės valstybės kūrimu, kurio svarbios dimensijos yra laisvė, globalizacija, vartotojiškumas. Bent man didžiausią susirūpinimą kelia minėtasis vartotojiškumas. Viliuosi, kad jis mūsų nebus perdėm amerikietiškas, o labiau europietiškas,

APIE
GEROVĖS
VALSTYBĘ

atliepiantis *homo europheus* dvasiai. Tam kilniadvasiškumui ir elitizmui, o ne masinei psichologijai, moderniam prasčiokiškumui, estetinio skonio nebuvimui, žodžiu, standartizuotam mąstymui ir veikimui.

Verta atkreipti dėmesį į tai, kad didelių ekonomikos ir ne tik ekonomikos krizių atveju (2008 m. ir COVID-19 2020 m. pandemijos) ideologijos, stipriai apribodamos valstybės galias, pasirodė pažeidžiamos. Juo labiau susijusios su gerovės valstybės praktika, ir tai nepadėjo visuomenei sutelkti. O to ypač prisireikia, nes didėjant bedarbystei, silpnėja pilietinis solidarumas ir teisių paisymas, sutrūkinėja įprasti, darbiniai ir kitokie ryšiai tarp žmonių. Tenka staigiai suglaudinti vienas programas, o kitas praplėsti, akylai stebėti ir vertinti tarptautinių finansinių srautų ir prekybos pokyčius, savo šalies darbo produktyvumo ir efektyvumo rodmenis. Ir tik racionaliai tvarkytis su savo nacionaliniu biudžetu, ne lengvai, o sunkiai žmonių uždirtais pinigais ir neišlaidauti. Krizės išsiplėtoja visuomenės ekonomikos, demografijos ir sociokultūros kapiliarais. Ir tada diskusijose ir viešumoje pasigirsta nepelnytų kritikos gerovės valstybės atžvilgiu neva ji per daug kainuojanti. Išties, socialinio aprūpinimo kaštai didėja, skurdas nemažėja, socialinių programų skaičius auga. Tad mūsų Europos Sąjungoje profsąjungos, pilietinės organizacijos, judėjimai šimtus tūkstančių piliečių polengviai iškviatė į gatves su įvairiais lozungais. Didesnes ar mažesnes krizes dabar kone lygiai junta ir senas, ir jaunas. Ilgėjant žmogaus gyvenimo metams sparčiai plečiasi senolių gretos ir skaičiai nedarbingųjų, laukiančių didesnių pensijų bei geresnio socialinio aprūpinimo iš valstybės biudžeto. Pastarojo tikisi ir jaunos šeimos su vaikais. Turtingose šalyse, išaugus ir sustiprėjus viduriniajam stratui (dažnai vadinamajai vidurinei klasei), jos didžiūmos šeimų nariai, baigę kolegijas ir universitetus ir įgiję svarbias profesijas, nelinkę dirbti už bet kokią atlyginimą. Jie taip pat nepatenkinti valdžia, kaip tie garbingi senoliai. Jie, būdami energingi ir veiklūs, irgi reikalauja iš vyriausybės rūpintis ne tik žemesnių sluoksnių senjorais ir neįgaliaisiais, nes būtent nuo jų aktyvios veiklos priklauso valstybės stabilumas ir rytdiena. Taigi gerovės valstybė nėra beprobleminė ir ramiai kvėpuojanti, o juo labiau snūduriuojanti.

Kaip mums lietuviams beimponuotų skandinavų gerovės valstybės, neužmirškime, kad Norvegija, Danija turi naftos, Švedija – kitų gamtos turtų. Jos šimtmečiais nebuvo po carinės Rusijos imperijos ir sovietinės imperijos letena. Jos, laisvos, visą laiką gerai tvarkėsi savo namuose ir savo ūkyje. Ir dabar jų socialinės paslaugos ir išmokos piliečiams tiesiog pavyzdys darbščiajam pasauliui. Šių šalių stabili politika skirta visų užimtumui sandomėje su laisva rinka, valstybės kontrole už bet kokią veiklą ir privačiame sektoriuje, griežta draudimo sferos kontrole, kad tik nebūtų pakenkta gamybos augimui. Mums mokytis dera ir iš vokiečių, kurie po dviejų pasaulinių karų sukeltų suirėčių ir pralaimėjimų, fašizmo, sugebėjo pakilti į pirmaujančių pasaulyje šalių terpę. Jie gerai perprato rinkos ekonomikos ir socialinės nelygybės mažinimo mechanizmų dermės būtinybę, tarnaujančią visiems gyventojų sluoksniams. Tam turėjo neabejotiną įtaką įvairios liberalizmo tėkmės – angliškojo su A. Smith'u, J. S. Mill'iu, austriškojo su L. von Mizes, F. A. von Hayek'u ir pačių vokiečių su M. Weber'iu ir kitais. Vokiečiams pavyko išvengti „valstybinio voliuntarizmo“. T. y. perdėtos kontrolės ir planavimo iš viršaus, administracinio paskirstymo išteklių, diktato didžiausių monopolijų bei sunkiosios pramonės vadovams ir nebūti perdėm mielaširdingiems kariuiam sektoriui. Žodžiu, niekuomet neužmiršti eilinių žmonių gyvenimo ir lūkesčių. Paprastai geros veiklos pavyzdžius žmonės greitai pastebi, kokie įvairūs jie bebūtų, ar naujų darbo vietų skaičiaus didėjimas, ar pagalba smulkiajam ir vidutiniam verslui, namų ūkiams, ar lengvatų ir dotacijų plėtra, ar dėmesys atskirų regionų skaudžioms problemoms, ar sveikatos

APIE
GEROVĖS
VALSTYBĘ

ir švietimo sistemos nuolatinis tobulinimas, ar klimato kaita. Gerovės valstybės nesukursi gražiomis kalbomis, rašydamas jai odes ir pažadais. Ji – vaisius kasdienio ir sunkaus darbo, žinių ekonomikos, veiksmo ir veiklos, turinčios aukštą intelekto koeficientą. Gerovės valstybės neįmanoma sukurti be buvimo ir formavimo brandžių galios ir įtakos elitų, jų gebėjimo įsiklausti į vienas kito argumentus ir veikti išvien visų labui. Dar ilgai gali ryškėti tik jos kontūrai ir, artėjant prie jų, tekti mums būti apimtiems įvairių nuotaikų ir minčių. Tik ieškant kompromisų, iškilus partiniams nesutarimams tarp kairės-dešinės visados, kairės dešiniųjų ir dešinės kairiųjų orientacijų bei vidurinės (centro) atstovų, vengiant konfliktinių situacijų tarp prezidentūros ir parlamento (Seimo), griežtai atrenkant pretendentes į aukštus valstybės biurokratijos postus ir gebant juos deramai vertinti, – tos pastangos tikrai nenueis perniek. Svarbiausia sudaryti kiek įmanoma daugiau erdvės žmogaus laisvei ir individualybei. Tas didis siekimas gerovės valstybės, kaip rodo kitų Europos šalių patirtis, tikrai darosi klampus, jeigu valstybės geismas valdyti laisvąją rinką tampa besotis. Ir kai užmirštama, kad daug ką galima pasiekti teisiniu ir instituciniu keliu, mažinant asmeninę ir valstybinę savivalę, slaptus papirkinėjimus ir negarbingus sandėrius, informacijos slopinimo situacijas ar bendražmogiškos moralės principų niekinimą. Gerovės valstybė ne vien tik daug uždirbančių ir gerai gyvenančių žmonių bendruomenė. Žmogiškoji laimė buvo ir bus tas skaidrus ir dūžtantis kristalas, kurį, deja, ne kiekvienas tausoja ir išsaugo. Juo labiau kai jį užgauna gamtinės ir socialinės krizės, turto kapitalo ir skurdo aštrios sankirtos, tai vienur, tai kitur iškylantys terorizmo, ksenofobijos, totalitarizmo bei elementariausių žmogaus teisių nepaisymas, paliekantis tik chaosą ir dykvietes daugelio galvose. Tad modeliavimas ir konceptualizavimas gerovės valstybės dar neužbaigtas. Jis tikslinamas ir turtinamas atsižvelgiant į globalizacijos iššūkius ir pasaulio kismus, bet jo kryptis aiški – sudaryti individui sąlygas gimti, augti, veikti ir kurti vertas žmogaus vardo.

APIE
GEROVĖS
VALSTYBĘ